

Литвиненко К.В.

магістр,

Київський університет імені Бориса Грінченка

ТЕМА ПОКРОВІВ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ В УКРАЇНСЬКОМУ ЖИВОПИСІ

У першій половині XVIII ст. особливо популярними стали ікони на тему «Покровів Богородиці», в яких дія часто відбувається в інтер'єрі церкви та тлі пишних барокових іконостасів.

Вишуканий стиль бароко якнайкраще виражав духовні і української козацької старшини і вищого духовенства, він є виразником е рафінованої аристократичності. Показовою у цьому плані є ікона «Богородиці», де поряд з ідеалізованими зображеннями царя, і цариці, небесних Богдана Хмельницького, зображено козацьку старшину.

Серед Богородичних свят «Покрова Пресвятої Богородиці» належить до особливо шанованих в Україні. Її традиція бере свій початок ще від часів прийняття християнства й упродовж віків, набирала національного підтексту відповідно до суспільно-історичних обставин. Культ Покрови Богородиці став поширюватися ще за часів Княжої доби, але особливої популярності він набув на українських землях упродовж XVII–XVIII ст. В іконографії «Покрови Богородиці» відбулася боротьба, а пізніше взаємодія двох живописних традицій – східної і західної.

Ікона «Покрови Богородиці» східної (православної) традиції – це композиційний тип зображення влахернського чуда, яке описане у «Житті Андрія Юродивого». Класичний тип східної іконографії «Покров» – це дво- або три ярусне зображення, де у верхньому ярусі втілено Богородицю з ангелами та святими, яка омофором покриває усіх присутніх, розташованих у нижньому ярусі. Західна композиція «Покрови» одноярусна, мати Божа стоїть на землі й покриває своїм плащем прикляклих людей. Цей композиційний тип виник в Італії близько XV ст. й отримав назву «Мати милосердя», звідти поширився по всій Західній Європі та на території сучасної Польщі [1, с. 36]

Непересічною за значенням є спадщина українського барокового мистецтва. Тут знаходимо вишукані зразки барокової ікони, як-от «Покрова з портретом Богдана Хмельницького» (перша половина XVIII ст., Київщина), що збереглися [2].

У зв'язку із шануванням Богородиці на Запорізькій Січі в Україні народився особливий сюжет іконопису, коли разом з Дівою Марією зображували козаків. Так ще у XVII столітті була написана ікона Покрова Пресвятої Богородиці, де поряд зі священниками і святими з'явилися січовики. В середині XVIII ст. була створена ікона, – на якій був зображений останній отаман Запорізької Січі Петро Калнишевський [4].

Запорозькі козаки вважали Святу Покрову своєю покровителькою. Це свято мало подвійне значення: під покровом Богородиці запорожці не боялися ні ворожого вогню, ні грізної стихії, ні морської бурі. Під покровом Прісно Диви козаки свято виконували головний девіз свого життя – захист православної віри. На Запоріжжі була козацька церква святої Покрови. Існує переказ, що після зруйнування Запорозької Січі 1775 року, козаки, які пішли за Дунай, взяли із собою й образ Пресвятої Покрови.

«Покрова Пресвятої Богородиці» – сюжет дуже популярний в християнському іконописі, зокрема, українському. Він відображає чудесне з'явлення Андрію Юродивому Богородиці в оточенні пророків й ангелів у Влахернському храмі Константинополя у 910 р. Свято Покрови належить до пріоритетних культів, поширених ще у Київській Русі як свідчення її прагнень до самостійності та відокремленості від візантійського впливу. Іконографія Покрови формувалася на київському ґрунті, де вже у XII ст. споруджувалися перші Покровські церкви і, вірогідно, створювалися перші ікони, які до нашого часу не збереглися.

Своє класичне завершення іконографія сюжету отримала у так званому «володимиро-суздальському» й «новгородському» варіантах, які покладено у основу багатьох подальших зображень. І в українських іконах XVIII століття, присвячених цьому сюжету, зображувалася невелика постать Богородиці, яка найчастіше стояла на легкій хмарці, обабіч неї розмішувалися групи праведників. Легка постать немов злетіла і зупинилась над іконостасом, царською брамою. В руках у Богородиці зображено омофор (довга широка тканина з хрестом, яку носять єпископи під час богослужіння, він знаменує собою благодать Божу і турботу про будь-яку людину, що заблукала чи відступила від церкви), котру вона простерла над людьми у храмі. Після Переяславської ради 1654 р. з'явилося велика кількість ікон типу «Козацька Покрова», вони стали носієм захисної теми в українському іконописі [2].

Україні часто доводилося боротися за свою незалежність від зовнішніх ворогів, тому народ завжди звертався до Господа по допомогу, а найчастіше до образу Богородиці-заступниці. Хоч ікона Покровів відома й у багатьох країнах православної віри, тільки в Україні вона набула виняткових національних ознак; увібравши у себе дух українського народу, його уподобання і сподівання, набувши дуже специфічних композиційних іконографічних варіантів [7].

Образи гетьманів, полковників та інших представників старшини на численних іконах «Покрови» були поширені в українському іконописі з кінця XVII – XVIII століття. Велична Богородиця, яка вже стоїть не на хмарці, а серед людей, благословляє і вкриває тут людей своїм розкішним гаптованим плащем. «Покрова» були своєрідною енциклопедією сучасного життя, адже у ній увічнювалися місцеві типажі, костюми, уподобання. Це була можливість наблизитись до небесного, сакрального ще за життя зображуваних композиційних схемах.

У побуті українського села Покрова – це був сезон сватання та весілля, а тому дівки, яким уже надокучило дівувати, молилися: «Свята мати, Покровонько, накрий мою головоньку, хоч ганчіркою, аби не зосталась дівкою» [6]. На Поділлі дівчата казали: «Свята мати Покровонько, завинь мою головоньку чи в шматку, чи в онучунайся дівкою не мучу!» [5].

Покровська тема, зокрема, в іконописі, належить до тих, що, з огляду на своєрідні національні особливості, стоїть в ряді найцікавіших явищ в його історії та заслуговує на окрему увагу. Та хоч ця тема дуже давня, сучасні художники також долучаються до вивчення теми Покровів та творять картини, стираються на вже усталені іконографічні ізводи.

Список використаних джерел:

1. Плохій С. Покрова Богородиці в Україні / С. Плохій // Пам'ятки України. – 1991. – № 5. – С. 33-39.
2. Степовик Д. Історія Української ікони Х-XX століть / Д. Степовик. – К.: Либідь, 1996. – 341 с.
3. Руско Н.М. Особливості Галицького іконопису кінця XIX – початку XX століть: філософсько-релігійнознавчий контекст: дис. ... філ. наук: 09.00.11. с. 71. Острог, 2015.

4. Ікона Покрова Пресвятої Богородиці: значення і історія. URL: <https://politeka.net/ua/news/society/514682-ikona-pokrov-presvyatoj-bogoroditsy-znachenie-i-istoriya/> (дата звернення: 22.10.2019).

5. Покрова Пресвятої Богородиці. Ближче до Бога. URL: <https://traditions.in.ua/kalendarni-sviata/osinnii-tsykl/180-pokrovu-presvatoi-bogorodytsi> (дата звернення: 22.10.2019).

6. Покрова – свято весіль, матері, воїнів і прощення. Релігія в Україні, міркуй разом з нами. URL: <https://www.religion.in.ua/main/bogoslovyya/2078-pokrova-svyatovesil-materi-voyniv-i-proshhennya.html> (дата звернення: 22.10.2019).

7. Шедеври українського іконопису XII-XIX ст. / [теги Касьяненко К.]. – Київ, 1999 URL: <https://leonardo-studio.livejournal.com/25183.html> (дата звернення: 22.10.2019).

Мельничук О.П.

студент,

Науковий керівник: Черепанин М.В.

доктор мистецтвознавства, професор,

*Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
імені Тараса Шевченка*

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ ДЛЯ ДІТЕЙ В БАЯННО-АКОРДЕОННОМУ МИСТЕЦТВІ 2 ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Баян – це інструмент, на якому можна майстерно виконати все: фольклор, джаз, класику, сучасну музику як соло, так і в ансамблі та оркестрі. Зараз активно розширився жанровий діапазон репертуару – від музики бароко, через обробки й транскрипції, до авангардних композицій, котрих чекають як виконавці, так і слухачі. Створені українськими авторами твори ввійшли до концертного та виконавського репертуару багатьох зарубіжних баяністів [5].

Мета статті визначити засади українського професійного баянного мистецтва для дітей як цілісної системи, що об'єднує історико-культурні, музично-виконавські, жанрово-стильові сфери її функціонування.